

دکتر غلامعلی افروز

می‌شود، مگر در سه زمینه :

اول - صدقه جاریه، یعنی کار خیر و پر برکت و مستمری که از خود به جای گذاشته است .
دوم - آثار علمی‌اش که دیگران از آن بهره‌مند شوند.

سوم - فرزند شایسته و صالحی که قدرشناس باشد و برای او دعا کند.^۲

به درستی که فرزند صالح - که گلی از گل‌های بهشت^۳ است - نعمتی بزرگ برای انسان به شمار می‌آید و همسران برتر همواره در اندیشه برخورداری از این نعمت بزرگ هستند.

از سعادت‌مندی و خوشبختی همسران برتر، تربیت فرزند سالم و صالح، هوشمند و تواناست و پیامبر حق (ص) می‌فرماید: من سعادة الرجل الولد الصالح^۴ - از جمله نشانه‌های سعادت‌مندی انسان، داشتن فرزند صالح و شایسته است .

آری، تردیدی نیست که برخورداری از فرزند صالح و شایسته که طبعاً در نتیجه دوران‌دینی، تربیت صحیح و صبوری والدین امکان‌پذیر می‌گردد، نعمت ارزشمندی است که همواره باید قدردان آن و شاکر رب العالمین بود.

همسران برتر

اندیشه فرزندآوری

همسران برتر آنانی هستند که با اعتقاد به ارزش‌مندی وجود فرزند، ضمن احراز شایستگی‌ها و کفایت‌های مادری و پدری و پذیرش مسؤلیت‌ها، با باور مشترک، همدلی و تفاهم کامل به اندیشه فرزندآوری جامه عمل می‌پوشانند.

همسران برتر به نیکی می‌دانند که "فرزند" از بارزترین مصادیق برکت عمر و زنجیره پیوند دنیا و آخرت انسان است . از همین روست که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

إذا مات المؤمن انقطع عمله إلا من ثلاث : صدقة جاریه، او علم ینتفع به، او ولد صالح یدعوله.^۱

هنگامی که مؤمن یا دنیای خاکی وداع می‌کند، همه اعمال و فعالیت‌هایش نیز منقطع

نیایش، برنامه‌ریزی و برخورداری از اندیشه تریبیتی و کمال طلبی است. به همین دلیل، همواره بندگان ناب خدا، با ایمان به این مهم، در اندیشه تریبیت و پرورش فرزندان صالح و با کمال هستند، فرزندانسی که وجودشان روشنی‌بخش حیات دنیوی و اخروی آنان است.

و همسران برتر، هم آواز با وابستگان به الله و وارستگان از غیر او - هنگامی که با خردورزی و حسن تدبیر آماده ایفای رسالت بزرگ پدری و مادری می‌شوند، دست دعا به درگاه خداوند رحمان - احسن الخالقین - بر می‌دارند و می‌گویند: "... ریتنا هب لنا من ازواجنا و ذریاتنا قرآءة امین ..."^۷ پروردگارا از همسران و خاندان ما فرزندانسی به ما مرحمت بفرما که مایه روشنی چشم ما باشند.^۸

حقیقت این است که در قانون الهی، "فرزند" از بالاترین و ارزشمندترین جایگاه برخوردار است، و فرزندآوری از خطرناک‌ترین مسؤولیت‌ها و رسالت‌هاست؛ چرا که کودکان در نظام اسلامی، از همان روزهای آغازین حیات، صاحب حقوق حقه‌ای در ابعاد زیستی و روانی هستند که توجه به آن، از وظایف و مسؤولیت‌های درخور توجه والدین است.^۵

در فرهنگ قرآن، "فرزند" هرگز یک عامل اقتصادی و عنصر قدرت نظامی صرف نیست و نیز ابزار سرگرمی و تفریح، عروسک دست‌آموز، وسیله‌ای برای فرو نشانیدن خشم و مایه تفاخر و تکاثر والدین به‌شمار نمی‌آید.

در جهان بینی الهی، "فرزند" به مثابه امانت هدیه‌گونه و هدیه امانت‌گونه‌ای است که از لطف و کرم خداوندی به والدین "هبه" می‌شود. در واقع "هبه" آمیزه‌ای از "هدیه و امانت" است. به بیان دیگر فرزند هدیه و امانتی است چون "گل"، که زینت خانه است و نگه‌داری و پرورش آن پدران و مادران شایسته و امین را می‌طلبد. خداوند متان در قرآن کریم - سوره شوری، آیات ۴۹ و ۵۰ می‌فرماید:

لله ملك السموات والارض يخلق ما يشاء يهب لمن يشاء اناثاً و يهب لمن يشاء الذكور. او يزوجهم ذكراً و اناثاً و يجعل من يشاء عقيماً، انه علميم قدیر - مالکیت و حاکمیت آسمانها و زمین از آن خداست، هر چه را بخواهد می‌آفریند، به هر کس اراده کند دختر می‌بخشد و به هر کس بخواهد پسر^۶ هبه می‌کند، یا (اگر بخواهد) پسر و دختر - هر دو - را بر آنان جمع می‌کند، و هر کس را بخواهد عقیم می‌گذارد، زیرا او دانا و قادر است.

فرزندآوری در تفکر اسلامی متضمن دعا و

آری، این دعا و نیایش همه پاکان و برگزیدگان است و همسران برتر در فرزندآوری نیز به متقیان و پیشوایان حق و بندگان مخلص خداوند تأسی می‌جویند. و این دعا، دعایی است که پیامبر خدا، حضرت زکریا سلام الله علیه، به تمنا به درگاه احدیت می‌نماید: " رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ " - پروردگارا، از سوی خود فرزند پاکیزه و صالحی به من عنایت فرما، که همانا تو دعا را می‌شنوی. همچنین حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام، در طلب فرزند از خالق منان - این صورتگر بی‌همتا - به درگاه حضرتش دست نیاز می‌گشاید و دعا می‌کند که: " رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ " - پروردگارا به ما فرزند صالح ببخش و مرحمت فرما. و خداوند دعای او را مستجاب می‌کند و " اسماعیل " را به وی و همسرش عنایت می‌فرماید.^{۱۱}

در حقیقت، بعد از قرآن و عترت، امانتی بالاتر و والاتر از " فرزند " نیست. از این‌رو همسران برتر بسان حق‌جویان موحد و بندگان بیدار دل خداوند رحمان، بیش از هر چیز، اندیشه‌های تربیتی و اهداف آرمانی خویش را در امر فرزندآوری مدنظر قرار می‌دهند و بدور از غفلت، در تشکیل نطفه نیز با وضو ساختن و آمادگی روانی کامل، عاری از اندیشه‌های اغیار و در نهایت آرامش روان به یاد حق هستند و از همان روزهای نخستین تشکیل نطفه، در اندیشه ایجاد مناسب‌ترین شرایط و بهترین بستر برای شکل‌گیری نطفه و تکوین جنین می‌باشند.

همسران برتر با تفاهم و علاقه‌مندی متقابل، آمادگی و سلامت جسمانی، بهداشت روانی، آرامش و سکینه خاطر و بسدور از حرام‌خواری، پرخواری و خودمداری و رها از

خشم و عصبانیت و اضطراب و نگرانی^{۱۲}، با مظهر ساختن وجود به وضو^{۱۳}، اقامه نماز و نیایش به درگاه خالق مهربان و طلب نور چشم و فرزند صالح از درگاه بی‌مثالش، نقش آگاهانه خود را در شکل‌گیری نطفه و سلامت و تکوین شخصیت جنین ایفا می‌نمایند.

در فرهنگ قرآنی، شمار فرزندان چندان مطرح نیست، آنچه از دیدگاه مکتب تربیتی اسلام حائز اهمیت است، نحوه تربیت صحیح فرزند یا فرزندان است که پشتوانه حیات دنیوی و اخروی والدین هستند. بدیهی است که اولین گام در توجه به فرایند صحیح تربیت فرزند، کسب آمادگی و قابلیت‌های لازم برای ایفای مسؤلیت پدری و مادری، و به گونه‌ای که اشاره شد، برنامه‌ریزی و دعا برای فرزندآوری و پذیرش مسؤلیت امانت‌داری و باغبانی غنچه وجود کودک است. دقت در شرایط مطلوب زیستی و روانی مادران^{۱۴} در دوران بارداری، ایجاد فرصت لازم برای تغذیه نوزاد با شیرمادر، پرهیز از بارداری مجدد در دوران شیرخوارگی طفل (تا دو سالگی) و رعایت فواصل مناسب و مطلوب حداقل سه سال بین فرزندان و دقت کافی و ضروری در پیشگیری از بارداریهای ناخواسته، از جمله تدبیرها و تلاشهای همسران برتر در فرایند تربیت مطلوب فرزند است.

همسران برتر توجه دارند که فراوانی آسیب‌های جسمی و روانی و معلولیت‌های ذهنی و حرکتی در نوزادان ناخواسته (بارداریهای غیرارادی و برنامه‌ریزی نشده)، به‌طور قابل توجهی (گاهی چند برابر) بیشتر از نوزادانی است که با نیت و آگاهی، اراده و برنامه‌ریزی و تمهید مقدمات لازم متولد

المصیر" - ما به انسان در باره پدر و مادرش سفارش کردیم . مادرش او را با مشقت روی مشقت حمل کرد (هنگام بارداری هر روز رنج و ناراحتی تازه‌ای متحمل می‌شد) و دوران شیرخوارگی او در دو سال پایان می‌یابد. (آری به او توصیه کردم) که برای من و پدر و مادرت شکر به جا آور که بازگشت همه شما به سوی من است .

آری خداوند متعال به دلیل عظمت نقش مادر و زحمتی که وی در دوران بارداری متحمل می‌شود، نه تنها احترام کامل پدر و مادر را - که همگام و همراه هستند - بر فرزندان فرض می‌داند، بلکه حق شناسی و قدرشناسی و شکرگزاری از والدین را در کنار شکر خود یادآور می‌شود، و این فقط و فقط به دلیل عظمت مقام پدر و مادر، بالاخص شأن و مقام والای "مادر" است .

مقام مادر باردار در فرهنگ قرآنی همانند کسی است که در خط مقدم جبهه از ارزشهای اسلامی دفاع می‌کند، مادر باردار مجاهد فی سبیل الله است .

همسران برتر به درستی می‌دانند که دوران بارداری و فرزندآوری از حساس‌ترین و سرنوشت‌سازترین دوران حیات آدمی است . در این دوره هم سرنوشت "فرزند" رقم می‌خورد و هم سرنوشت دنیوی و اخروی والدین .

خالق منان - این صورتگر هستی - در قرآن کریم می‌فرماید: "هُوَ الَّذِي يَصُوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَإِنَّهُ أَلَّهُ الْعَالِمُ الْحَكِيمُ" ^{۱۶} - او کسی است که شما را در رحم مادران آنچنان که می‌خواهد تصویر می‌کند، معبودی جز خداوند توانا و حکیم نیست .

می‌شوند. همچنین شایان ذکر است که درصد افراد معلول در میان خانواده‌هایی که بیشتر از ۴ یا ۵ فرزند دارند (خانواده‌های به اصطلاح کثیرالاولاد)، به مراتب بیشتر از خانواده‌هایی است که فرزندان کمتری دارند. پرواضح است که احتمال وجود فرزند ناخواسته یا برنامه‌ریزی نشده در بین خانواده‌های پرجمعیت ، فوق‌العاده بیشتر از خانواده‌هایی است که دارای فرزندان کمتری هستند.

همسران برتر ضمن آنکه در امر فرزندآوری اندیشه می‌کنند و برنامه‌ریزی می‌نمایند، همچون پدران و مادران فحیم و آگاه، با تشکیل نطفه، لحظه‌ای از تکوین آن غافل نمی‌مانند و در دوران حساس و سرنوشت‌ساز حیات جنینی فرزند ، هرگز از اندیشه‌های تربیتی غفلت نمی‌ورزند. چرا که درصد معتناهی از عوامل مؤثر و تعیین کننده در سعادت و هوشمندی و سلامت یا معلولیت و عقب‌ماندگی و سازش نایافتگی‌های عاطفی فرزند، به دوره بارداری و زندگی جنینی کودک مربوط می‌شود.

از منظر تعلیمات اسلامی، بارداری مادران از اهمیت و ارزشمندی فوق‌العاده برخوردار است و خداوند منان از این "پدیده" بسیار مهم و مبارک ، در قرآن کریم به نیکی و کرامت یاد می‌کند: " وَوَضِعْنَا الْإِنْسَانَ بَوَالِدِهِ إِحْسَانًا حَمَلْتَهُ أُمًّا كَرِهًا وَوَضَعْتَهُ كَرِهًا وَحَمَلَهُ وَفَصَالَهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا...^{۱۵} - ما به انسان سفارش کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند. مادرش او را با ناراحتی حمل می‌کند و با ناراحتی بر زمین می‌گذارد و دوران حمل و از شیر بازگرفتنش سی ماه است . همچنین در آیه ۱۴ سوره لقمان می‌فرماید: " وَوَضِعْنَا الْإِنْسَانَ بَوَالِدِهِ حَمَلْتَهُ أُمًّا وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدِكَ الْإِنِّ

زیستی و روانی مطلوب در همین دوره فراهم می‌گردد.^{۱۹}

در این قسمت برای جلب توجه هر چه بیشتر پدران و مادران و همسران برتر، به برخی از ویژگیهای تحول جنین اشاره می‌کنیم و امیدواریم که همواره با دید و اندیشه تربیتی به زندگی جنینی و حیات کودک قبل از تولد بنگریم، چرا که آشنایی با نحوه انعقاد نطفه و چگونگی رشد جنین در مراحل مختلف، از اصول اولیهٔ تعلیم و تربیت است. بسیاری از مسائلی که بعدها مورد توجه اولیاء قرار می‌گیرد، همچون سازگاری عاطفی، میزان هوش و قدرت حافظه و یادگیری کودکان، اساساً متأثر از این دوره از حیات است، دوره‌ای بسیار حساس و پراهمیت.

فرایند تکوین جنین

جنین در حدود هفته چهاردهم شباهت کامل به هیأت آدمی دارد. در این دوره از رشد،

و خداوند برترین خالق و بهترین تصویرگر است: "لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم"^{۱۷۰} - که ما انسان را در بهترین صورت و نظام آفریدیم. لذا هر گونه آسیب‌پذیری جنین می‌تواند ناشی از عوامل گوناگون باشد که بعضاً مسؤولیت آن بر عهدهٔ والدین (به‌طور مشترک) است، یا عواملی خارج از توان و مسؤولیت مادر تأثیرگذار می‌باشد و یا عواملی که تاکنون از حیطة شناخت و معرفت مادر و یا محققان و متخصصان دور مانده است،^{۱۸} در این امر دخالت دارد.

بنابراین همسران برتر، مادران و پدران، بویژه زوجهای جوان نیک می‌دانند و یا باید بدانند که دوران زندگی قبل از تولد کودک از اهمیت و حساسیت فوق‌العاده برخوردار است. این دوره از مهمترین دوره‌های تربیتی به معنای دقیق آن است، زیرا هر روز و لحظه‌اش در زندگی پس از تولد نقش جدی دارد. به بیان دیگر زمینهٔ آسیب‌پذیری‌ها و یا بستر رشد

روح و جعل لكم السمع و الابصار و الافئده قليلاً ما تشكرون - سپس پیکر او را آراسته، از روح خود در آن بدمید و برایتان گوش و چشمها و دلها (ادراک) آفرید، چه اندک شکر می‌گویید. با توجه به توصیف نیکوی قرآن مجید از مراحل تکوین جنین و نیز بر اساس مطالعات انجام شده، شکل جنین پس از ماه چهار شبیه قیافه آدمی می‌شود و به تدریج جنین در شکم مادر به جنبش در می‌آید و مانند انسانی کوچک به حیات درون رحمی خود ادامه می‌دهد. از اواخر هفته شانزدهم مادر می‌تواند حرکات جنین را احساس کند. در واقع با دیدن روح در جنین، تحول عظیمی در روند رشد آن ایجاد می‌گردد. در این شرایط تأثیرگذاری بسیاری از محرکهای محیطی و عوامل عاطفی و روانی بر جنین، فوق‌العاده چشمگیر می‌شود.

شکل‌گیری مغز جنین

در فرایند تکوین جنین، شکل‌گیری مغز جنین با ظرافت و شگفتی خاص صورت می‌پذیرد، مغزی که مرکز تفکر و منبع تراوش فکر و اندیشه است و می‌تواند بستر هوشمندیها، شکوفایی استعدادها، خلاقیت‌ها و نوآوریها باشد.

تکوین ساختمان کلی مغز از همان نخستین روزهای تشکیل نطفه آغاز می‌گردد و در حدود ۱۸ تا ۲۰ سالگی تکامل یافته، پایان می‌پذیرد. با اینکه وزن متوسط مغز نوزاد به هنگام تولد ۲۵ درصد وزن مغز انسان بالغ است، اما باید توجه داشت که پس از تولد، سلولهای عصبی جدیدی در مغز تولید نمی‌شود، و افزایش حجم مغز به دلیل بزرگ شدن اندازه سلولها، میلینه^{۲۱} شدن تارهای عصبی و افزایش تعداد

سرچین نسبت به بقیه قسمت‌های بدنش بزرگتر است. به عبارت دیگر تقریباً ۱/۳ قد کودک را سر او تشکیل می‌دهد. رشد فوق‌العاده چشمگیر سر حاکی از رشد سریع سلولهای مغزی است. سرعت رشد در دوران جنینی و بعد از تولد تا حدود ۳ سالگی خیلی سریع است. تأثیرپذیری عاطفی - روانی جنین، بخصوص بعد از حدود ۱۶ هفتگی فوق‌العاده بارز و قابل ملاحظه است.

به‌طور کلی جنین در حدود ۴ ماهگی شباهت نسبتاً کاملی به هیأت آدمی پیدا می‌کند. قرآن کریم توصیف زیبایی از مراحل تکوین جنین و پدیدار شدن هیأت آدمی در رحم و دیدن روح الهی در آن دارد. در آیات ۱۲ تا ۱۴ سوره مؤمنون می‌خوانیم: "و لقد خلقنا الانسان من سلاله من طين، ثم جعلناه نطفه في قرار مكين، ثم خلقنا النطفة علقه، فخلقنا العلقه مضغه، فخلقنا المضغه عظاماً، فكسونا العظام لحماً، ثم انشأناه خلقاً آخر، فتبارك الله احسن الخالقين". - ما انسان را از عصاره‌ای از گل آفریدیم، سپس نسل او را به صورت نطفه‌ای در قرارگاه مطمئن (رحم) قرار دادیم، سپس نطفه را به صورت علقه (لخته خونی) آفریدیم، و از آن لخته خون، مضغه (پاره گوشتی) و از آن پاره گوشت، استخوانها را آفریدیم و استخوانها را با گوشت پوشاندیم و پیکری کامل آراستیم و آفرینش تازه‌ای دادیم، پس آفرین بر قدرت کامل بهترین آفرینندگان. در ادامه و در ارتباط با این وصف زیبا از تکوین جنین، قرآن کریم در آیه نهم سوره سجده بیان می‌کند که پس از کامل شدن شکل جنین و شباهت آن به صورت آدمی (در حدود ۱۶ هفتگی بارداری)، خداوند از روح خود در آن می‌دمد: "ثم سوّيه و نفخ فيه من

فرا بدهند، و یا آنگاه که در می‌یابیم به فرموده معصوم علیه‌السلام به هنگام تولد کودک در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه گفته شود، همه اینها حکایت از بینش عمیق اولیای حق نسبت به حیات هوشمندانه کودک قبل از تولد و عوامل مؤثر در تکوین شخصیت وی در مراحل رشد و زندگی درون رحمی و پس از آن دارد.

واقع امر این است که جنین بخصوص در ماههای آخر رشد درون رحمی خود صرفاً یک موجود منفعل و وابسته محض به مادر نیست، بلکه به عنوان یک انسان، به گونه‌ای از هویت و شخصیت مستقل برخوردار است. بررسیهای انجام شده حاکی از آن است که جنین پس از چهار ماهگی به‌طور فوق‌العاده‌ای از شرایط عاطفی - روانی مادر متأثر می‌گردد.

توان فوق‌العاده نوزادان در برقراری ارتباط اجتماعی در ماههای آغازین زندگی بعد از تولد، تشخیص صدای مادر در بین صداهای مختلف و حساسیت نشان دادن به آن، خود گویای آن است که آنها بخشی از جنین توان و تجربه ارتباطی (یادگیری) را قبل از تولد کسب کرده‌اند.

خانم دکتر انجل^{۲۲} (۱۹۹۴) استاد برجسته زبان‌شناسی، در تحقیقات وسیع خود در زمینه تحول زبان در کودکان به این نتیجه می‌رسد که بچه‌ها از همان ماههای اول تولد به گونه‌ای از قدرت ارتباطی برخوردارند. به سخن دیگر کودکان در دوران جنینی قادرند که با دنیای خارج از رحم در ارتباط باشند و اطلاعات مؤثری را در حافظه خود نگاه دارند.

برخی از یافته‌های تحقیقاتی بیانگر این حقیقت است که بچه‌ها در داخل رحم به‌طور

سیناپس‌ها^{۲۱} و بالطبع گستردگی شبکه ارتباط عصبی است. بنابراین بایسته آن است که بیشتر توجه والدین و همسران برتر، همراه با محققان و پژوهشگران، به مسأله شکل‌گیری و رشد مغز و فعالیت‌های آن در دوران سرنوشت‌ساز جنینی و ضرورت‌های مربوط به نحوه تغذیه مطلوب و سلامت و آرامش روان مادر باردار معطوف گردد.

تاکنون مطالعات فراوانی درباره رشد مغز، تکوین دستگاه عصبی و مراحل تحول هوش و کنشهای شناختی کودکان و نوجوانان در دوره‌های مختلف رشد انجام پذیرفته و کتب و مقالات ارزنده‌ای در این زمینه منتشر شده است. لیکن دانش ما در حوزه زندگی درون رحمی کودکان و نحوه تکامل مغز و کنشهای ذهنی و حسی آنها بسیار ناچیز و در عین حال فوق‌العاده ارزشمند و سرنوشت‌ساز است. در حقیقت عمر مطالعات مربوط به حیات هوشمندانه کودکان قبل از تولد، قدمت چندانی ندارد.

در جامعه اسلامی ما بسیاری از دانسته‌های خانواده‌ها در مورد کنشها و واکنشهای حیات درون رحمی کودکان، عمدتاً مبتنی بر اطلاعات عمومی، تجارب پراکنده فردی مادران باردار و یا برداشتهای حاصل از زندگی، توصیه‌ها و روایات مکتوب در کتب اسلامی از بعضی معصومین علیهم‌السلام است. بطور مثال وقتی که با خواندن روایتی آگاه می‌شویم که حضرت فاطمه زهرا سلام‌الله علیها زمانی که باردار بودند در بسیاری از مواقع با جنین خود سخن می‌گفتند، یا زمانی که متوجه می‌شویم در متون اسلامی توصیه شده است که مادران باردار قرآن بخوانند و به صدای ملکوتی قرآن گوش

محسوس نیاز خودشان را به ارتباط با جهان خارج از رحم و بخصوص مادر نشان می دهند (انجل ۱۹۸۸). از همین رو مادران بارداری که جنین خود را نوازش می کنند و با جنین خود سخن می گویند، وقتی که فرزندانشان پا به دنیای جدید می گذارند، خیلی زود با آنها مأنوس شده، احساس غریبگی نمی کنند.

همه پدران و مادران دوست دارند که فرزندان سالم، صالح، هوشمند و توانا داشته باشند. همه والدین مایلند به مؤثرترین شیوه های تربیتی آشنا شوند و فرزندان خود را به شایستگی تربیت کنند. و بالاخره همه خانواده ها دوست دارند به نیکی بدانند که از چه زمانی و چه گونه کودک خود را برای یک زندگی فعال اجتماعی که اساس آن مهارت کلامی است، تربیت نمایند.

بدون تردید چگونگی تشکیل نطفه و حیات کودک قبل از تولد و مراحل رشد درون رحمی بیشترین نقش را در تکوین و شکل گیری شخصیت او دارد. لذا شایسته آن است که پیش از پیش به این مهم بیندیشیم و مراحل اولیه رشد و تحول جنین و ویژگی های آن را بشناسیم و بشناسانیم.

مطالعات جدید در مورد بارداری و نحوه تولد نوزادان انسان و بعضی از حیوانات، حقایق تازه ای را برای محققان روشن می کند. مثلاً زمان تولد نوزاد گوسفند (که از نظر دوران بارداری شباهت زیادی به انسان دارد)، با علایمی از کنشهای مغزی مشخص می گردد، علایمی که زمینه ترشح هورمونهایی را فراهم می کنند که برای تولد نوزاد کاملاً ضروری است. به بیان دیگر، زمان تولد به توسط جنین مشخص می شود و این مهم بر عهده مغز جنین

است که تشخیص دهد چه زمانی اندامهای جنین برای زندگی خارج از رحم آمادگی دارند (مک دونالد و ناسائیلز ۳۳ ۱۹۹۱).

همچنین یافته های تازه علمی این حقیقت را آشکار می سازد که مراحل تحول درون رحمی نوزاد منحصرأ در رشد زیستی و فیزیولوژیکی او خلاصه نمی شود. جنین همزمان با رشد جسمانی به تدریج صاحب حواس مختلفی شده، قادر می گردد که فرایند یادگیری را قبل از تولد آغاز نماید. به موازات رشد جنین، امواج مغزی، متفاوت و متکامل می گردد و آماده کنشهای برتر می شود (انجل ۱۹۸۸).

کهن و لجام گسیختگی های نو، انگیزه صرف پسرخواهی یا دخترخواهی، توازن طبیعی خلقت و بقای نسلها را دگرگون می ساخت. به همین دلیل است که همواره در طول تاریخ خلقت انسان، نسبت مولید پسر و دختر به صورت $50+n$ پسر و $49+n$ دختر بوده است. خالق منان بستر زوجیت مردان و زنان را هموار نموده است.

۷- سوره فرقان، آیه ۵۷

۸- فرموده پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله که: " اِنَّ الْحَسِينَ مَصْبَاحُ الْهُدَى وَ سَفِيْنَةُ النَّجَاةِ - حَسِيْنٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ جِرَاعٌ هَدَايْتِ وَ رُوشَنُغَرِّ طَرِيْقِ حَقِّ وَ كَشْتِي نَجَاتِ اسْتِ نِيْزِ هَمِيْنِ مَعْنَا رَا تَبِيْنِ مِي كُنْدِ .

۹- سوره آل عمران، آیه ۳۸

۱۰- سوره صافات، آیه ۱۰۰

۱۱- " فَبَشِّرْهُنَّ بِهٖ غُلَامٍ حَلِيْمٍ - پس او را پسری بر دبار مژده دادیم . (قرآن کریم، سوره صافات، آیه ۱۰۱)

۱۲- درصد قابل توجهی از شکل گیری نامطلوب نطفه و آسیب پذیریهای جنین ناشی از تأثیر شرایط ناخوشایند روان شناختی زوجین بر ژنهای ناقل و عامل است .

۱۳- خداوند رحمان چنان مقرر می فرماید که انسان در حساس ترین شرایط زیستی - روانی (ارضای غریزه پر قوت زیستی) نیز از اندیشه کمال جویی و عاقبت بخیری غافل نماند و به همه امور رنگی الهی بیخشد. در اولین شب وصلت علی علیه السلام و زهرا سلام الله علیها، پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به خانه ایشان تشریف آوردند و فرمودند: وضو بگیرید و دو رکعت نماز بخوانید. پیامبر (ص) آب وضو را به لطفاً ورق بزنید

در شماره آینده به بعضی از کنشهای مغزی جنین - که طی مطالعات و تجارب علمی، به ویژه در دو دهه گذشته مورد توجه محققان مختلف قرار گرفته و شایسته است همه والدین بخصوص همسران برتر و مادران باردار بدان توجه داشته باشند - و نیز ملاحظاتی درباره فرزندآوری اشاره خواهد شد.

پی نوشتها:

۱- بحار الانوار، جلد ۲، صفحه ۲۲

۲- در همین ارتباط، یعنی محاسبه آثار دنیوی انسان در دفتر اعمال او پس از مرگش، خداوند در قرآن کسریم، در سوره يس، آیه ۱۲ می فرماید: " اَنَا نَحْنُ نَحْيُ الْمَوْتَى وَ نَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَ اٰثَارَهُمْ ... - ما به راستی زنده می کنیم مردگان را و آنچه را که پیش فرستاده اند و تمام آثار آنها را می نویسیم . همچنین در سوره قیامت، آیه ۱۳ می فرماید: " يَتَّبِعُوا الْاِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَ اٰخِرٌ - و در روز قیامت انسان را از تمام کارهایی که در حیاتش انجام داده و نتیجه اعمالش تا آن روز (قیامت) آگاه می کنند.

۳- مکارم الاخلاق، صفحه ۲۵۱

۴- نهج الفصاحه

۵- در این باره در بخش دیگری مباحثی مطرح خواهد شد.

۶- تعیین جنیست در اختیار خداوند منان، خالق انسانهاست و بس. بشر امروز با بهره گیری از فن آوری نو می تواند از همان لحظات اولیه تشکیل نطفه در تشخیص جنسیت موفق باشد، اما قادر نیست نقشی در چگونگی ترکیب کروموزمها و تشکیل نطفه در درون رحم مادر داشته باشد. اگر چنین توانی در اختیار بشر قرار می گرفت، در اعصار مختلف، در جاهلیت های

بقیه از صفحه قبل

اطراف زوج جوان پاشیدند و برایشان دعا کردند که خدایا نسل اینها را مبارک گردان و خداوند در پاسخ این دعا وحی فرمودند: " انا اعطیناک الکوثر فصل لربک وانحر ان شئتک هو الاثر ".
۱۴- به عنوان نمونه، نتیجه حاصل از تحقیقات انجام شده در داخل و خارج کشور بیانگر این حقیقت است که میزان آسیب پذیری نوزادان در مادران کم سن و سال و همچنین مادرانی که بعد از سن ۳۶ سالگی باردار می شوند، به طور معنی داری بیشتر از سایر مادران است.

۱۵- سوره احقاف، آیه ۱۵

۱۶- سوره آل عمران، آیه ۶

۱۷- سوره تین، آیه ۴

۱۸- فی المثل علت اینکه بعضاً ۴۶ کروموزم به ۴۷ کروموزم تبدیل می شود و زمینه تولد کودکان سندرم داون (منگول) را بوجود می آورد، هنوز بر محققان مشخص نیست. هر چند که بررسیها نشان می دهد این پدیده در مادران بالای ۳۵ سال با فراوانی قابل ملاحظه ای واقع می شود.

۱۹- شاید مفهوم کلام رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمودند: " السعید من سعد فی بطن امه و الشقی من شقی فی بطن امه " (کنز العمال، خبر ۴۹۰، به نقل از آیت الله مظاهری) نیز همین باشد، یعنی شالوده آسیب پذیری زیستی و روانی (شقاوت) و زیر بنای رشد مطلوب و آرامش روانی (سعادت مندی) در شکم مادر رقم می خورد.

۲۰- MYELIN

۲۱- SYNAPSE

۲۲- W.V. ENGEL

۲۳- MCDONALD AND NATHANIELSE

بقیه از صفحه ۱۸

خواهد بود. بحث شوراهای مناطق آموزش و پرورش را هم ان شاء الله پیش رو داریم. قانون شوراها در خیلی از مناطق کشور ابلاغ شده و در حال اجراست. البته تا این شوراها شکل اصلی خود را پیدا کند و نقش اصلی خود را ایفا نماید، ممکن است خیلی زمان ببرد و تلاشهای بسیار بیشتری را می طلبد، ولی در همین حد، کم کم در حال شکل گیری است و شروع به کار کرده است. نقش اولیاء و مردم در این زمینه بسیار پررنگ است. ان شاء الله این شوراها در همه کشور تشکیل و فعال شوند و بزودی مدارس توسط شوراهای محل و منطقه به وضع بسیار زیبایی اداره گردند. البته تشکیل شوراهای اسلامی محلی هم در راستای همین موضوع است و من اعتقاد دارم که شاید این شوراها مؤثرتر باشد، زیرا کار محلی می شود. شوراهای مناطق آموزش و پرورش در سطح استان و شهرستان برنامه ریزی می کنند و به جلب حمایتها و امکانات می پردازند و در مجموع به رفع مشکلات مدارس اقدام می کنند، لذا ارتباط نزدیک و تنگاتنگی آنها کم است، اما شوراهای محلی نقش بسیار تنگاتنگی در اداره مدارس می توانند ایفا کنند، چون در یک محل ممکن است یک، دو یا چند مدرسه وجود داشته باشد.

امیدوارم این جلسات و نشستها بتوانند زمینه های بسیار مساعد و خوبی برای جلب مشارکتهای فکری، علمی، آموزشی، معنوی، ذهنی و آراء انتقادات و پیشنهادها فراهم کند.

حضور در مدرسه، خود یک مشارکت است و این حضور دارای بار فرهنگی و معنوی بسیار قوی است و پشتوانه و تضمین بسیار قوی برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت توسط مدیران و مسؤولان مراکز آموزشی خواهد بود. ان شاء الله موفق و مؤید باشید و این گردهمایی شما منشأ خیر و برکات باشد.

والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته